

ZSOLDOS ATTILA

Nádor és helyettese: Druget János és Vilmos

A régi barát és harcostárs, Druget Fülöp 1327. évi halála¹ után sem mondott le a Drugetek szolgálatairól I. Károly. Fülöp örökségét megosztotta annak öccse, János és unokaöccse – János fia –, Vilmos között: a nádori méltóságot adván az apának, a korábban Fülöp által kormányzott északkelet-magyarországi megyéket pedig a fiúnak. A végeredményt ismerjük tehát, a részleteket illetően azonban meglehetősen tájékozatlanok vagyunk.

Az bizonyos, hogy egyetlen olyan forrás sem ismert, mely akár Jánosról, akár Vilmosról azt állítaná, hogy már évekkal Druget Fülöp halála előtt Magyarországon élt volna.² Éppen ellenkezőleg: János esetében annak maradtak nyoma, hogy viszonylag újonnan érkezhetett az országba. Aligha értelmezhető ugyanis másképpen az, hogy az első olyan forrásunkban, mely egyértelműen igazolja magyarországi jelenlétét – az 1328. szeptember 21-én, a brucki békéről I. Károly nevében kiállított okmányban –, a *Gallicus* ('olasz') melléknévvel hangsúlyozzák idegen voltát,³ valamint az, hogy ugyanezen oklevélen még dél-itáliai

1 Druget Fülöp halálának oka és pontos időpontja nem ismert. Az utolsó, Fülöp nevében kiadott oklevél Vizsolyon kelt 1327. június 7-én, s feltehető, hogy a nádor valóban itt tartózkodott. A következő napon még folyt a munka az ugyanitt működő bíróságon (1327. jún. 8.: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár [= DL] 57 282.), majd az is beszüntette tevékenységét, ami arra látszik utalni, hogy ez idő tájt már megrendülhetett Fülöp egészsége. 1327. június 22-én nevét még feltüntetik egy aznap kiadott királyi oklevél méltóságsorában (1327. jún. 22.: Anjou-kori okmánytár. I–VII. Szerk. Nagy Imre–Nagy Gyula. MTA, Bp., 1878–1920. [= AO] II. 306.), egy három héttel később kelt oklevélben viszont már üresedésben lévőként jelzik a nádori méltóságot (1327. júl. 11.: DL 40 506.).

2 Ebből a szempontból nincs különösebb jelentősége annak, hogy Fraknói Vilmos 1322-re javította annak a korábban 1292-re keltezett nápolyi feljegyzésnek a dátumát, mely szerint Mária nápolyi királyné követként küldte Druget Jánost „ad Karolum regem Vngarie” (1292: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. I–III. Szerk. Wenzel Gusztáv. MTA, Bp., 1874–1876. [= MDEA] I. 91., vö. *Fraknói Vilmos*: Mária, V. István király leánya, nápolyi királyné [1271–1323]. Budapesti Szemle [1906] [125. k. 351. sz.] 357.: 22. jz. és *Dzura Hardi*: Okolnosti príchodu a etablovania sa Drugetovcov v Uhorsku. Ružomberký historický zborník 2. [2008] 62.: 17. jz.), mert, ha járt is 1322-ben Druget János Magyarországon, mint követ nyilván visszatért Dél-Itáliába.

3 1328. szept. 21.: Anjou-kori Oklevéltár I–XV., XVII., XIX., XXIII–XXVIII. Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Almási Tibor et al. Szeged–Bp., 1990–2010. (= AOKlt) XII. 225. (423. sz.).

hűbértartókára utaló pecsétje függ.⁴ Az azonban, hogy Fülöp halálának időpontjában (vagy nem sokkal korábban) Vilmos Magyarországon tartózkodott, bizonyosra vehető, hiszen 1327 augusztusának végére I. Károly már kinevezte szepeesi és újvári ispánnak, valamint neki adományozta Fülöp egész magánvagyonát.⁵ Nem teljesen lehetetlen, hogy János magyarországi jelenlétével is számolhatunk már a valamivel Fülöp halála előtti időkben. 1327 októberében ugyanis bizonyos Gekemen volt Csongrád megye alispánja,⁶ márpedig utóbb Druget János óbudai (al)várnagyát és albíráját is így hívták.⁷ Feltéve, hogy azonos személyről van szó, amint az joggal felmerült,⁸ szerfelett valószínűnek ítéltető, hogy János 1327 októberének elején – a csongrádi ispánságot viselve – már Magyarországon tartózkodott (s nyilván valamivel korábban is). Ez egyúttal arra is magyarázatul szolgál, hogy miért találkozunk a már nádor Druget János vezető familiárisai között Csongrád megyében birtokos nemessel,⁹ aki minden bizonnyal János csongrádi megyésispánsága idején állt ura szolgálatába. Nem lett volna tehát akadálya, hogy I. Károly legkésőbb 1327 őszén kinevezze Druget Fülöp utódává annak öccsét, Jánost.

Valójában azonban, mint az köztudott, a nádori méltóság jó egy esztendeig üresen állt.¹⁰ Ez annál is inkább szembetűnő, mert más esetekben sokkal rövidebb idő – másfél–két, esetleg három hónap – elegendő volt egy-egy megüresedett bárói méltóság betöltésére.¹¹ A szokatlanul hosszú üresedés, s éppen a legtekintélyesebb bárói tisztség esetében, magyarázatot kíván, ám a jelenség

4 *Engel Pál–Lővei Pál*: Sokpecsétés oklevelek 1323-ból és 1328-ból. In: Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. Szerk. Bardolyi István–László Csaba. OMVH, Bp., 1998. (Művészettörténet – Műemlékvédelem X.) 144. (rajzát ld. uo. 143., 6. kép [4. sz.]).

5 1327. aug. 23.: AO II. 316–318.

6 1327. okt. 6.: AO II. 327. (a névre ld. azonban az eredetit: DL 2458.).

7 1329. máj. 5.: comes Jekuminus castellanus de Veteri Buda viceiudex magnifici viri domini Johannis palatini pro tempore constitutus – A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. I–XII. Szerk. Nagy Iván et al. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1871–1931. (= Zichy) XII. 7.; 1330. jan. 21.: comes Gyekmenus vicecastellanus domini Johannis palatini de Veteri Buda – DL 376.; 1333. febr. 2.: magister Gekmynus castellanus castris Veteris Budensis – AO III. 5. – Arra, hogy az említett névalakok azonos nevet jelölnek, ld. *Fehértői Katalin*: Árpád-kori személynévtár (1000–1301). Akadémiai, Bp., 2004. 328–329.

8 *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. História–MTA TTI, Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) I. 124., 379., II. 89.

9 Ti. Bárkálán nembéli (ellési) István fia God személyében: 1326. nov. 4.: DL 91 215.; 1330. júl. 8.: DL 96 666. stb., ill. *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Nap Kiadó, Bp., 1995.² 164–169.; *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 – Középkori magyar genealógia (Magyar Középkori Adattár). CD-ROM. Arcanum–MTA TTI, Bp., 2001. (Bárkálán nem 1. Szeri ág 1. tábla: Ellési [Sándorfői] és *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 241.

10 *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 2.

11 Vö. uo. I. 2. (Debreceni Dózsa – Druget Fülöp nádor), I. 6–7. (Hermán nembéli Lampert – Köcski Sándor – Nagymartoni Pál országbíró), I. 16. (Felsőlendvai Miklós – Ákos nembéli Mikcs szlavóniai bán). Neksei Demeter 1338. évi halála után ugyanakkor I. Károly már nem nevezett ki új tárnokmestert, így ez a tisztség évekig üresedésben maradt (uo. I. 36–37.), jó lenne tudni, miért.

okát csak találgatni lehet. A nádori tisztség betöltésére alkalmas jelöltekben (és persze, önjelöltekben) nyilván nem volt hiány, s az sem tekinthető valószínűnek, hogy a király ilyen hosszú időn át döntésképtelen lett volna a kérdésben. A helyzet már-már azt a benyomást kelti, hogy I. Károly fenntartotta a nádori tisztséget Druget Jánosnak mindaddig, míg az el nem tudja foglalni. Meglehet, hogy valóban így történt, az a bő egy év ugyanis, ami Fülöp halála és János nádorságának kezdete között eltelt, éppen elegendő volt arra, hogy János Dél-Itáliába utazzék és visszatérjen onnan. Ennek a lehetőségnek a mérlegeléskor célszerű figyelemmel lenni arra, hogy – ellentétben a hazájából későbbi királyával, Károllyal együtt gyermekfejjel elkerült Fülöppel – Jánost ezer szál kötötte Dél-Itáliához, melyeket még egy olyan kecsgetető ajánlat kedvéért, mint amelyet a Magyar Királyság nádori méltósága jelentett, sem lehetett egyszerűen nem létezőknek tekinteni. Az mindenestre igazolható, hogy János magyar nádorként is rendelkezett dél-itáliai hűbértokokkal.¹² A nápolyi trónigényét soha fel nem adó¹³ I. Károly számára viszont – s ez az érem másik oldala – különösen értékes lehetett, hogy a dél-itáliai királyságban helyismerettel és kapcsolatokkal rendelkező előkelőt nyerhet meg közvetlen munkatársául, akit – s ez sem mellékes szempont – fivére, Fülöp példája meggyőzhetett arról, hogy a magyar király szerfelett bőkezűen viszonzza a neki tett szolgálatokat. Nyilván nem véletlen, hogy akkor, amikor a nápolyi és magyar uralkodó személyes találkozására került sor Nápolyban a trónöröklés kérdésének rendezése érdekében, Károlyt elkísérte dél-itáliai útjára János nádor is, jóllehet méltósága inkább azt követelte volna meg, hogy uralkodója távollétében kormányozza az országot.

Bármi is volt az oka a nádori méltóság szokatlanul hosszú üresedésének, 1328 őszére rendeződött a helyzet. A brucki béke megkötésekor, 1328 szeptemberében, mind Jánost, mind Vilmost ott találjuk I. Károly környezetében; ekkor Jánost még tisztség nélkül említik.¹⁴ Október elején már óbudai várnagyként (*castellanus castris Veteris Bude*) említi I. Károly azon oklevelében, mellyel értesíti Ung megye nemeseit arról a döntéséről, hogy Druget Jánost nevezte ki ispánjuknak,¹⁵ s végül újabb három hét elteltével kelt az a királyi oklevél, amelynek méltóságsorában első ízben szerepel János nádorként és somogyi ispánként.¹⁶ Idővel aztán egyre több méltóság tűnik fel neve mellett: 1329 novemberében már bizonyosan zempléni ispán volt,¹⁷ a királyi család életére törő Záh Felicián merénylete után kiadott ítéletével pedig a nádori cím mellett a somogyi,

12 1333. okt. 13.: MDEA I. 314–315.

13 Vö. *Miskolczy István: Magyar–olasz összeköttetések az Anjouk korában. Nápolyi–magyar kapcsolatok.* Szent István Társulat, Bp., 1937. 7–31.

14 1328. szept. 21.: AOKl XII. 225. (423. sz.).

15 1328. okt. 9.: AOKl XII. 237. (442. sz.).

16 1328. okt. 31.: *Decreta Regni Hungariae 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis–Vera Bácskai.* Akadémiai, Bp., 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II.: Fontes 11.) I. 84.

17 1329. nov. 6.: DL 376. (vö. még DL 71 908.) és nov. 21.: DL 108 061.

tolnai, bácsi, fejéri, zempléni és ungi ispánságokat sorolja fel,¹⁸ s ugyanez a lista szerepel egy 1333. évi királyi oklevél méltóságsorában is.¹⁹ Az említett megyék közül bizonyosan 1328-ban kapta meg János Ungot és Somogyot – ez utóbbi előző ispánja, Ákos nembéli Mikcs szlavóniai bán 1328. szeptember 17-én még viselte a tisztséget²⁰ –, de ugyanez lehet a helyzet Zemplénnel is, mivel annak korábbi ispánja ugyanaz az Elek volt, aki Ung megyét is kormányozta,²¹ s joggal feltehető, hogy a két megye egyszerre került Druget János irányítása alá. Az is kétségtelen, hogy Bács megye ispánságát 1329 közepe előtt semmiképp sem kaphatta meg János nádor – akkor még Nekcsei Demeter tárnokmester állt a megye élén²² –, Tolna és Fejér megye ispánjait ellenben nem ismerjük eléggé ahhoz, hogy a kérdés eldönthető legyen, mindenesetre mindkét megye esetében feltételezhető, hogy már 1328-ban a nádor *honorjához* kapcsolták azokat.²³ A Jánosnak átadott megyék korábbi ispánjai közül az említett Elek, aki talán azonos személy Ákos nembéli Mikcs szlavóniai bán öccsével,²⁴ 1327 után nem szerepel forrásainkban – talán halála miatt²⁵ –, Somogyról és Bácsról azonban Károly régi bizalmasainak kellett lemondaniuk, hogy a király Druget Jánosnak adhassa azokat, ami elég egyértelmű jele annak, hogy a *homo novus*nak számító nádor kivételes – az uralkodó régibb hívei szemszögéből nézve: kivételezett – helyzetnek örvendett a magyar királyi udvarban.

Druget János nádori tevékenységének jellemzői javarészt az elődje, Fülöp idejében folytatott gyakorlatnak felelnek meg, némely vonatkozásban azonban új elemek is megfigyelhetők. Az, hogy nádori jogköre – leszámítva az erdélyi vajda, illetve a szlavóniai és a macsói bán által kormányzott országrészeket – kiterjedt az egész országra, az 1320-as évek végén már magától értetődőnek tekinthető. Ennek megfelelően a nádori kúria előtt tárgyalt ügyek között éppúgy találunk gömöri²⁶ és abaúji²⁷ vonatkozásút, mint sopronit²⁸ vagy éppen csanádit,²⁹ s ugyan-

18 1330. máj. 15.: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Stud. et op. Georgii Fejéri. Typ. Univ., Budae, 1829–1844. (= CD) VIII/3. 423.

19 1333. márc. 29.: DL 33 578.

20 1328. szept. 17.: Zala vármegye története. Oklevéltár. I–II. Szerk. Nagy Imre–Véghelyy Dezső–Nagy Gyula. Bp., 1886–1890. I. 232., vö. *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 175.

21 *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 219. és 241., vö. uo. II. 9.

22 1329. jún. 18.: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. II–XV. Collegit et digessit T[adija] Smičiklas. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagrabiae, 1904–1934. (= CDCr) IX. 467., vö. *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 100.

23 Vö. *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 127. és 206.

24 1312. júl. 25.: DL 40 341.; 1314. ápr. 22.: AO I. 340., vö. a következő jegyzettel.

25 *Engel P.*: Genealógia i. m. (9. jz.) (Ákos nem 4. Mikcs ága 1. tábla: Mikcsfi) és *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) II. 9.

26 1329. aug. 19.: AO II. 426.; (1329.) szept. 17.: AO II. 430.; 1329. okt. 6.: AO II. 437.; 1329. okt. 25.: DL 2562.; 1330. febr. 27.: AO II. 474–475.

27 1329. (okt. 13. v. u.): AO VII. 508–509. (keltére ld. AOkl. XIII. 556. sz.).

28 1330. júl. 12.: Sopron vármegye története. Oklevéltár. I–II. Szerk. Nagy Imre. Sopron, 1889–1891. I. 121.

29 (1331.) júl. 22.: Zichy I. 375.

erről győződhetünk meg áttekintve az általa tartott nádori gyűléseket: 1329 májusában Somogy,³⁰ majd Baranya megyében³¹ tartott *congregatiot*, augusztusban Abaúj, Borsod és Gömör megyék,³² illetve Zemplén és Ung következtek,³³ hogy a sort végül Szabolcs³⁴ és Arad zárja,³⁵ de tudomásunk van egy Nógrád megye számára tartott gyűléséről is az év folyamán.³⁶ 1330-ból egyedül egy Pest megyei gyűlésről van adatunk,³⁷ a következő évből ismert két *congregatio* viszont a mai Dunántúl területét – Zala és Veszprém,³⁸ illetve Sopron megyéket³⁹ – érintette.

Nádori kúriáját Óbudán rendezte be Druget János. Az, hogy választása erre a településre esett, nyilván nem volt független a már nádori kinevezése előtt is viselt óbudai várnagyságától. Óbudán (*in Veteri Buda*) keltezte első nádorként kiadott oklevelét – egy, a felhézsi konventhez intézett parancslevelet⁴⁰ –, s az általa (vagy a nevében kiállított) oklevelek jelentős része a későbbiekben is „Budán” (*Bude*) kelt,⁴¹ ami alatt azonban kétségtelenül Óbuda értendő.⁴² Ennek bizonyossága, hogy az Abaúj, Borsod és Gömör megyék számára 1329-ben tartott gyűlésén kiszabott bírságról a nádor úgy rendelkezett, hogy azt a budai káptalan előtt neki vagy óbudai várnagyának (*coram capitulo Budensi nobis vel castellano nostro de Veteri Bude*) kell megfizetni.⁴³ A nádori kúria óbudai működéséről tanúskodnak a Druget János alnádoraira vonatkozó adatok is. Első ismert alnádora az a Gekemen óbudai várnagy volt,⁴⁴ aki – amint arról már szó esett – feltehetően csongrádi alispánként szolgálta urát korábban. Vélhetően az ő utódként nyerte el tisztségét az 1330-ban szereplő Péter *viceiudex*,⁴⁵ aki egyetlen is-

30 1329. máj. 11.: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 230 321.

31 1329. máj. 14.: CD VIII/3. 398–399.

32 1329. okt. 10.: DF 209 977.

33 1330. jan. 12.: AO II. 457–458.; vö. 1329. aug. 30.: CD VIII/3. 403.

34 1329. szept. 21.: AO II. 434.

35 1331. máj. 1.: CD VIII/5. 200–202.; vö. 1329. okt. 6.: AO II. 437.

36 1330. jan. 28.: DF 248 570. (vö. DL 6663.).

37 1330. febr. 27.: AO II. 474–475.

38 1331. máj. 30.: CD VIII/7. 232–233., AO II. 537.

39 1331. jún. 30.: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. I–V. Bearb. Hans Wagner–Irmtraut Lindeck-Pozza et al. Böhlaus, Graz–Köln–Wien, 1955–1999. (= UB) IV. 91–92.

40 1329. ápr. 12.: AO II. 401.

41 1330. jan. 12.: AO II. 457–458.; 1330. márc. 21.: Zichy I. 355.; 1330. máj. 8.: Zichy I. 355–356.; 1330. máj. 10. (?): DL 40 593. (keltére ld. AOkt XIV. 274. sz.); 1330. júl. 12.: DF 264 060.; 1330. aug. 17.: Zichy I. 365–366.; 1331. máj. 1.: CD VIII/5. 200–202.; 1331. júl. 15.: Zichy I. 375.; 1331. szept. 16.: DL 31 217.; 1332. máj. 19.: DL 101 844.; 1332. máj. 22.: AO II. 602–604.; 1332. jún. 21.: AO II. 607.; 1332. júl. 10.: DL 101 844.; 1333. márc. 28.: DL 91 822.

42 *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I³–IV. Akadémiai, Bp., 1987–1998. IV. 686.

43 1329. okt. 10.: DF 209 977. – Más példa is ismert a jelenségre: ez utóbbiban Vas megyei birtokos vállal kötelezettséget arra, hogy a bizonyító párbaj elengedése miatt a nádort megillető békebírságot a budai káptalan előtt fizeti meg, ld. 1332. nov. 25.: DL 40 630.

44 1329. máj. 5.: Zichy XII. 7.

45 1330. jan. 21.: DL 376.; 1330. júl. 24.: DF 265 526.

mert oklevelet éppen az akkor már csak óbudai várnagyként említett Gekemenel együtt adta ki Óbudán (*Bude*).⁴⁶ Ezek után aligha lehet meglepő, hogy a harmadik ismert alnádor (*viceiudex*), Gergely,⁴⁷ szintén „Budán”, azaz Óbudán adott ki oklevelet.⁴⁸ A kérdés szempontjából különös jelentősége van azon adatnak, mely szerint János nádor ítélőmestere (*prothonotarius*), Péter éppen Óbudán vásárolt házat magának,⁴⁹ mivel az ítélőmestert a nádori kúriához kötötte tisztsége.⁵⁰

Druget János – amennyire ez a rendelkezésre álló adatokból megítélhető – többnyire csak akkor mozdult ki Óbudáról, ha gyűlést tartott valamely megye számára⁵¹ vagy Visegrádra, a királyi udvarba ment,⁵² ahol rendszerint az országbíró bírótársaként említik.⁵³ Nincs tudomásunk arról, hogy fegyverrel szolgált volna királyát: részvétele az 1330. évi, balsikerű havasalföldi hadjáratban⁵⁴ például feltehető, de nem bizonyítható.

Az ellenben bizonyos, hogy 1333-ban elkísérte királyát annak itáliai útjára, melyet hosszas diplomáciai tárgyalások készítettek elő.⁵⁵ Károly székvárosából, Visegrádról indult el,⁵⁶ május elején már Budán találjuk,⁵⁷ ahonnan Fehérvá-

46 1330. jan. 21.: DL 376.

47 Engel Pál Gergely alnádort Felszántói Marcell fia Gergellyel azonosítja (*Engel P.*: Archontológia i. m. [8. jz.] I. 2., II. 74.), ez a megoldás azonban valószínűtlen, mert ugyanazon a napon, 1333. március 24-én, amikor Gergely alnádor Óbudán oklevelet adott ki, Marcell fia Gergely, Druget János nádor bírságainak behajtója (*exactior iudiciorum magnifici viri Johannis Druget palatini*) a Gömör megyei Ardó faluban (*Györffy Gy.*: i. m. [42. jz.] II. 482.) járt el, amint azt az egri káptalannak a királyhoz intézett jelentése tanúsítja ([1333.] ápr. 7.: DF 265 325., keltére ld. 1333. márc. 19.: AO III. 12.). Az Ung megyei családból származó Felszántói Marcell fia Gergely (*Engel Pál*: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. MTA TTI, Bp., 1998. [Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.] 68–69.) sokkal inkább a nádori bírságok behajtójával azonosítható, aki utóbb Druget Vilmost is ebben a minőségben szolgált, ld. 1337. ápr. 11.: DL 96 197.; 1337. jún. 14.: Zichy I. 518.; 1337. jún. 15.: AO III. 374.; 1337. júl. 27.: DL 96 197.; 1339. ápr. 4.: DL 40 797.

48 1333. márc. 24.: AO III. 11. (keltére ld. AOklt XVII. 142. sz.).

49 1333. okt. 18.: AO III. 39–40.

50 *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt. MTA, Bp., 1899. 49.; *Nyers Lajos*: A nádor bírói és oklevéladó működése a XIV. században 1307–1387. Hungária, Kecskemét, 1934. (Palaestra Calasanciana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől 4. sz.) 26–27.

51 Az adatokat ld. a 30–36. sz. jegyzetekben.

52 Ld. pl. 1330. máj. 4.: CD VIII/3. 487.; 1331. máj. 3.: DL 2653.

53 1330. febr. 9.: DF 254 746.; 1330. febr. 23.: AO II. 468–471., DL 99 919., AO II. 472–474.; 1330. máj. 12.: DF 200 148.

54 Összefoglalóan ld. *Kristó Gyula*: Az Anjou-kor háborúi. Zrínyi, Bp., 1988. 82–85.

55 *Fraknói Vilmos*: Adalékok Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez 1331–1333. Századok 32. (1898) 289–293.; *Uő*: Oklevelek Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez. Történelmi Tár (1898) 385–394.; *Miskolczy I.*: i. m. (13. jz.) 24–27.

56 1333. ápr. 24.: Zichy I. 409–411., DL 30 002., CD VIII/7. 240–241.

57 1333. máj. 1.: DL 104 586., Vysady miest a mesteciek na Slovensku (1238–1350). Ed. Lubomír Juck. Veda, Bratislava, 1984. 121–123.; 1333. máj. 2.: CD VIII/3. 684–686.

ron át⁵⁸ Segesdre,⁵⁹ majd onnan Zágrábba vonult kíséretével, ahol hosszasan időzött.⁶⁰ Itt már bizonyosan mellette volt Druget János,⁶¹ s együtt mentek Modrust érintve⁶² a tengerpartra, hogy átkeljenek az Adrián a Róbert nápolyi király által biztosított gályákon⁶³ (talán valóban Sebenicóból hajózva ki, amint arra Velence számított június elején).⁶⁴

Druget János utoljára 1333 őszén szerepel forrásainkban. Október közepén Róbert nápolyi király mentesíti bizonyos dél-itáliai hűbértartományai után teljesítendő kötelezettségei alól,⁶⁵ november végén pedig még feltűnik egy, a magyar király nevében kiállított oklevél méltóságosorában.⁶⁶ Ekkor I. Károly még Dél-Itáliában volt: 1334 januárjában indult vissza Magyarországra,⁶⁷ ahová tavasszal érkeztet meg, mindenesetre a „hadjárat”-nak tekintett utazás⁶⁸ lezárását jelző hadoszlás napjaként 1334. március 20-át hirdették ki.⁶⁹ Az nyilvánvaló, hogy János meghalt, az azonban, hogy pontosan mikor és hol, nem ismert. 1334. május 17-én Druget János fia, Vilmos már nádorként adott ki oklevelet, melynek szövege világosan utal arra, hogy ebben az időpontban Vilmos még nem rendelkezett nádori pecséttel (*sigillum palatinus*),⁷⁰ azaz kinevezésére nem sokkal korábban kerülhetett sor. Vilmos a király dél-itáliai útjának idején nádorhelyettesként szerepelt; az utolsó említése ebben a minőségében vizsolyi bírájának április 3-án kelt oklevelében található.⁷¹ Mindezen adatok alapján kézenfekvőnek tűnik az a következtetés: Druget János – betegség vagy más ok folytán – olyan állapotban tért haza a Nápolyi Királyságból, mely megakadályozta abban, hogy újra ellássa nádori méltóságából fakadó feladatait – ezért folytatta fia, Vilmos nádorhelyettesi tevékenységét –, mígnem április eleje és május közepe között meghalt (a Vilmos nádori pecsétjével kapcsolatos adat alapján ítélve inkább az utóbbi dátumhoz közelebbi időpontban). Nem lehetetlen azonban, hogy Druget János már nem tért vissza Magyarországra szülőföldjéről. Ha valóban így

58 1333. máj. 14.: Sopron szabad királyi város története. I/1–II/6. Közli Házi Jenő. Sopron, 1921–1943. (= Sopron város) I/1. 63–64.

59 1333. máj. 25.: DF 262 701.

60 1333. jún. 11.: CDCr X. 101–102.; 1333. jún. 13.: CDCr 102.; 1333. jún. 16.: UB IV. 156–157.; 1333. jún. 17.: CDCr X. 104., 105–106.

61 1333. jún. 15.: Hazai oklevéltár 1234–1536. Szerk. Nagy Imre–Deák Farkas–Nagy Gyula. Bp., 1879. (= HO) 205.

62 1333. júl. 17.: CDCr X. 114.

63 1333. ápr. 27.: MDEA I. 304–308.

64 1333. jún. 5.: MDEA I. 310–311.

65 1333. okt. 13.: MDEA I. 314–315.

66 1333. nov. 25.: DF 248 035.

67 1334. febr. 26.: MDEA I. 320.

68 Vö. *Wertner Mór*: Magyar hadjáratok a XIV. században. Századok 39. (1905) 433.

69 Ld. pl. 1334. ápr. 10.: AO III. 67., DL 60 214.; 1334. aug. 9.: DL 87 048.; 1335. jún. 1.: DL 58 481.; vö. még 1334. júl. 19.: A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. I–V. S. a. r. Géresi Kálmán. Bp., 1882–1897. (= Károlyi) I. 89.

70 1334. máj. 17.: AO III. 76–77. (az eredeti: DL 2827.).

71 1334. ápr. 3.: DF 269 892.

volt, akkor bizonyosra vehető: halálára azt követően került sor, hogy I. Károly elhagyta Dél-Itáliát (1334 januárja után tehát), ellenkező esetben ugyanis a magyar király nyilván mindjárt hazaérkezése után – s nem csak hónapokkal később – nevezte volna ki új nádorát. A késlekedést indokolhatja ellenben, ha a beteg Druget János hátramaradt Nápolyban, s új nádor állítására csak halálhírének megérkezése után került sor. A kérdés eldöntéséhez ismereteink nem elégségesek.

Nem érdektelen ugyanakkor áttekinteni mindazt, amit az ország kormányzásáról tudunk azon időszakban, amíg I. Károly úton volt. A király hosszas távolléte magától értetődően vetette fel helyettesítésének kérdését, mégpedig annál is inkább, mert a feladat megoldására méltóságánál fogva első számú jelöltként szoba jövő nádor az uralkodó kíséretében szintén elhagyta az országot. Különös jelentősége van tehát annak, hogy Druget János fia, Vilmos szepesi és újvári ispán ezekben a hónapokban nádorhelyettesként szerepel: a tény nem sok kétséget hagy afelől, miszerint a király őt állította a kormányzat élére.

A Magyar Királyság addigi történetében csupán egyszer fordult elő, hogy az uralkodó hasonlóan hosszú időre elhagyja országát: II. András 1217–1218. évi szentföldi kereszteshadjárata idején. A helyzet merőben szokatlan volt tehát, így éppen nem csodálatos, hogy Vilmos tisztségének megnevezése is szemlátomást gondot okozott a kortársaknak. 1333. május 28-án a leleszi konvent „nádor”-nak (*palatinus*) nevezi Vilmost,⁷² aki július 31-én kiadott oklevelében maga is a „nádor és a kunok bírása” (*palatinus et iudex Comanorum*) címet alkalmazva jelölte meg méltóságát,⁷³ szeptember elején azonban a „szepesi és újvári ispán, nádorhelyettes” (*comes Scepsiensis et de Wyuar vices gerens palatini*) változatot alkalmazta,⁷⁴ a váradelőhegyi konvent ezzel szemben „alnádor”-nak (*vicepalatinus*) címezte.⁷⁵ A legkövetkezetesebbnek Vilmos vizsolyi bírása, Perényi Miklós mutatkozik, aki – ura tisztségét is megjelölve egyúttal – többnyire a „nádorhelyettes albírása”-ként (*viceiudex magistri Wyllermi vices gerentis palatini*) nevezte meg magát ezekben a hónapokban.⁷⁶ Nem kevésbé feltűnő az sem, hogy az országban maradt Erzsébet királyné viszont egyszerűen „szepesi és újvári ispán”-nak (*comes de Scepus et de Wywar*) címezte Vilmost hozzá intézett parancslevelében.⁷⁷

Arra gondolhatnánk, hogy egyszerű terminológiai zavar támadt, amit a helyzet szokatlansága némiképp magyarázna is, ha további adataink nem sejtetnék, hogy valami másról lehet szó. Az országát királyi teljhatalmára (*plenitudo*

72 1333. máj. 28.: DL 31 221.

73 1333. júl. 31.: AO III. 35.

74 (1333.) szept. 10.: DL 47 854. – Ugyanígy november végén is, ld. 1333. nov. 30.: DL 87 036.

75 1333. okt. 30.: AO III. 41.

76 1333. okt. 13.: DL 40 655.; 1333. nov. 15.: DL 40 658.; 1333. dec. 13.: DL 87 039.; 1334. jan. 20.: DL 95 081.; 1334. jan. 31.: DL 2807.; 1334. febr. 16.: DL 2808.; 1334. ápr. 3.: DF 269 892.; vö. még 1334. jan. 13.: DF 269 805.

77 1333. szept. 19.: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. I–II. Szerk. Nagy Gyula. Bp., 1887–1889. I. 80.

potestatis) hivatkozva⁷⁸ kormányzó I. Károly helyettesítése eleve nem lehetett egyszerű feladat, amit könnyebbé csak az tehetett volna Vilmos számára, ha az országban maradt és politikai szempontból tényezőnek számító személyek mindegyike készségesen együttműködik vele. Ennek azonban éppen az ellenkezője történt.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint Vilmos azzal kezdte meg tevékenységét, hogy átvette azoknak a megyéknek a kormányzatát, amelyek apja, János nádor *honorjához* tartoztak. Ennek jele lehet, hogy a leleszi konvent említett, őt „nádor”-nak nevező oklevelében az a God, aki addig Druget János zempléni és ungi alispánjaként tevékenykedett,⁷⁹ Druget Vilmos nádor helyetteseként szerepel (*magister Gud vicecomes dicti comitatus de Vng gerens vices domini Vyllermi Drugert palatini*). Ugyanezt a következtetést alapozza meg, hogy az az oklevél pedig, amelyben Vilmos nevezi magát „nádor”-nak, az általa Zemplén és Ung megyék nemessége számára Patak mellett tartott gyűlésen kelt.⁸⁰ Az oklevél a gyűlés kezdeteként a Szent Jakab napját közvetlenül követő keddet (*feria tertia proxima post festum Sancti Jacobi apostoli*) jelöli meg. Mivel 1334-ben Vilmos, immár nádorként, ugyanezen a napon, szintén Patak mellett ugyanezen megyéknek tartott gyűlést,⁸¹ felmerülhet a gyanú, hogy az 1333. évi gyűlést említő oklevél – melynek 1333. évi datálása az eredetiben⁸² is világosan olvasható – téves keltezésű, s valójában az 1334. évi gyűlés forrásai közé tartozik, amit alátámaszthatna az is, hogy Vilmos „nádor”-ként nevezi meg magát benne, ami 1334 júliusában korszerű elem, 1333-ban azonban nem. Ebben az esetben azonban a leleszi konvent Vilmost ugyancsak „nádor”-ként említő, 1333. május 28-i oklevelét – melynek eredetijében⁸³ szintén egyértelműen megállapítható az évszám – szükségképpen szintén hibás keltezésűnek kellene tekintenünk. Az viszont, hogy két, egymástól független, ám ugyanazon következtetés levonására alkalmas információkat tartalmazó oklevelet ugyanazon évre keltezzenek tévesen, annyira valószínűtlen, hogy még a lehetőség mérlegelése is feleslegesnek tűnik. Egyszerűbb elfogadni azt, hogy a két oklevél valóban 1333-ban kelt, s a bennük feltűnő „nádor” tisztségnév csupán annak a jele, hogy Vilmos – meglehetősen önkényesen – annak felvételével igyekezett tágitani királyától származó megbízatása határait, még ha merőben formálisan is.

Joggal várhatnánk, hogy nádorhelyettesi tisztsége birtokában Druget Vilmos volt az, aki az uralkodó távollétében az ország központi kormányzatát irányítja. A ránk maradt adatok azonban nem igazolják e várakozást. Az ezekben a hónapokban Vilmos nevében kiadott oklevelek közül csupán hármat ismerünk:

78 Ld. pl. 1326. máj. 9.: DL 2353.; 1326. aug. 26.: CD VIII/5. 165.; 1326. okt. 14.: CD VIII/3. 67. stb.

79 Engel P.: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 241., 219.

80 1333. júl. 31.: AO III. 35.

81 1334. júl. 30.: Zichy I. 436–437. és DF 268 703.; vö. még 1334. júl. 29.: Károlyi I. 93.; 1334. júl. 30.: DL 40 675. és 1334. (júl. 26–30. k.): AO III. 97.

82 1333. júl. 31.: DL 57 299.

83 1333. máj. 28.: DL 31 221.

az egyik a már többször említett Ung és Zemplén megyének tartott gyűlésen kiadott – mely azt a tényt foglalja írásba, hogy egy jelentéktelen hatalmaskodással megvádolt személy nem jelent meg a gyűlésen⁸⁴ –, a másik kettő pedig a már addig is általa kormányzott megyék birtokosainak szintén nem különösebben jelentős ügyeivel, egy bírság elengedésével és egy birtokosztállyal kapcsolatos okmányok,⁸⁵ amelyeket akár évekkorábban is kiadhatott volna. Annak viszont semmi nyoma forrásainkban, hogy nádorhelyettesként országos ügyekkel foglalkozott.

E körülmény annál is inkább szembetűnő, mert a Dél-Itáliába távozott I. Károly feleségéről, Erzsébet királynéről ugyanez éppen nem mondható el. Erzsébet tevékenysége kezdetben nem tért el a megszokottól: királynéi birtokot adományozott tárnokainak,⁸⁶ majd udvara egyik ifjának birtokain történt hatalmaskodások kivizsgálását rendelte el.⁸⁷ Az viszont már joggal keltheti fel érdeklődésünket, hogy augusztus 7-én László kalocsai érsek és Szécsényi Tamás erdélyi vajda mint a királyné által Pozsony és Nyitra megyébe kiküldött bírák (*iudices per dominam reginam Posoniensi et Nitriensi deputati*) írták át IV. László király egy nemesítést írásba foglaló oklevelét.⁸⁸ Az esetben nem az az érdekes, hogy az átírt oklevél történetesen hamis volt,⁸⁹ sokkal inkább azt lenne jó tudni, hogy miért a királynétól – s nem a nádorhelyettesétől – kapták megbízatásukat, mi indokolta az érsek és a vajda kiküldését, továbbá milyen utasításokat kaptak feladatuk végrehajtásához, hiszen az nyilvánvaló, hogy a tevékenységük emlékét fenntartó egyetlen oklevél aligha tükrözi annak lényegét. A kérdésre nem találok választ forrásainkban, éppen ellenkezőleg, Nagymartoni Pál országbíró november végén kelt oklevele további kérdéseket vet fel. Ebből kiderül ugyanis, hogy a királyné, mivel megbízható értesüléseket szerzett arról, hogy az ország különböző részein a király tengerentúli útra indulása után megromlott a közbiztonság (*cum reginalis excellentia regnicolarum suarum viridica relatione in diversis partibus regni ultra partes transmarinas regium post recessum per illicite procedentes et nocturnitatis arte suos victus querentes diversos vastus, furta scilicet et latrocinia ac alia indicibilia malefactionis opera perpetrasse*), elrendelte, hogy a megyék tartsanak gyűléseket, amelyeken a gonosztevőket összeírják, majd a ki-

84 1333. júl. 31.: AO III. 35.

85 (1333.) szept. 10.: DL 47 854. és 1333. nov. 30.: DL 87 036.

86 1333. máj. 1.: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–III. Collegit et edidit Ferdinandus Knauz–Ludovicus Crescens Dedek. Strigonii, 1874–1924., IV. Ad edendum praeparaverunt Gabriel Dreska et al. Archivum Primatiale–Argumentum, Strigonii–Bp., 1999. (= MES) III. 223–224.

87 1333. júl. 7.: DL 40 646.; 1333. aug. 30.: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400. p. Christum. Curante Emerico Lukinich et adiuvante Ladislao Gáldi ediderunt Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai. Institutum Historicum Europae Centro-Orientalis, Bp., 1941. 73.

88 1333. aug. 7.: CD VIII/3. 703.

89 Vö. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. Szerk. Szentpétery Imre–Borsa Iván. MTA–Akadémiai, Bp., 1923–1987. 2551. sz.

ráltné elé állítják. Mindennek elvégzésére előbb október 6-át (*ad octavas Beati Michaelis archangeli*), majd november 15-ét (*ad quindenas Omnium Sanctorum*) jelölte meg a királynéi parancs határidőként.⁹⁰ A határidők alapján joggal gondolható, hogy maga az eredeti királynéi parancs augusztusban hagyhatta el a kancelláriát, hozzávetőleg az idő tájt tehát, amikor I. Károly hajóra szállt Dalmáciában. Mindebből az következne, hogy a király jószérével még ki sem tette a lábát Visegrádról, az országban máris felbomlott a rend, emiatt folyamatos panaszok érkeztek a királynéhoz, mégpedig olyan tömegben, hogy kénytelen volt beavatkozni, mielőtt végképp elfajul a helyzet, s mindez történt alig két hónap alatt. Ez a túlon túl feszes időrend arra figyelmeztet: az országbíró novemberi oklevelének háttéréből elősejlik, a közbiztonság aggodalomra okot adó megrendülésére vonatkozó történetnek a valósághoz nem sok köze lehetett, arra viszont szerfelett alkalmasnak tarthaták kiagyalói, hogy a még úton lévő király előtt befektítse a kormányzat élére állított nádorhelyettest.

E feltevés némiképp kalandosnak tűnhet ugyan, számos megfontolás és adat azonban alátámasztja létjogosultságát. Ahhoz kétség sem férhet, hogy a „vetélytársak áskálódása” (*emulorum obloquia*), a „hamis vádak koholása” (*falsa suggerere*), a „gyűlöletes féltékenységből” (*ex invidie zelo*) fakadó „rágalmazás” (*accusare*) mind a korábbiakban, mind a későbbiekben része volt annak az eszköztárnak, amelynek segítségével az előkelők egymás rovására próbálták saját befolyásukat növelni a királyi udvarban, amint azt számos példa mutatja.⁹¹ Druget Vilmos nádorhelyettesi kinevezésével ugyanazon családnak immár harmadik tagja került – még ha ez esetben csupán ideiglenesen is – az egyéni karrier világi előkelők számára elérhető csúcsára, s természetes, ha az uralkodó ilyenformán megmutatkozó kegye kiváltotta mások féltékenységét. Druget Fülöp legalább végigharcolta a legnehezebb éveket Károly oldalán, ugyanezen azonban fivérééről, Jánosról már nem volt elmondható, s még kevésbé annak fiáról, Vilmosról. A király régi hívei közül néhányan úgy érezhették, a Drugetek szerencséje árnyékot vet rájuk, nem meglepő tehát, hogy 1333 novemberének közepén, a királyné által elrendelt megyei gyűlések által felterjesztett ügyeket tárgyaló Nagymartoni Pál bírótársai között az országbíró említett oklevele Nekcsei Demeter tárnokmestert, Szécsényi Tamás erdélyi vajdát és Garai Pál királynéi udvarispánt (a volt macsói bánt) sorolja fel.⁹² Közülük kiváltképp az a Szécsényi Tamás vajda érezhette háttérbe szorítottnak magát, aki, mint láthattuk, már augusztus elején a királyné által Pozsony és Nyitra megyékbe kiküldött bírák egyike volt, így az, hogy Erzsébet bizalmát élvezte az idő szerint, aligha vonható kétségbe. Sőt Szécsényi Tamás nem egyszerűen csak bizalmasa, hanem egyenesen rokona is volt a királynénak, mivel második felesége, Anna – László auschwitz herceg lányaként – éppúgy a lengyel Piast-házból származott, mint maga

90 1333. nov. 28.: DL 40 659.

91 1270. jún. 13.: CDCr V. 547.; 1273. máj. 23.: Árpádkori új okmánytár. I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. MTA, Pest–Bp., 1860–1874. IX. 15.; 1374. nov. 30.: CD IX/4. 576. stb.

92 1333. nov. 28.: DL 40 659.

Erzsébet királyné.⁹³ Szécsényi Tamás e második házasságkötésének időpontjáról korábban csak annyi volt tudható, hogy „valószínűleg 1318 után” történhetett,⁹⁴ ennél azonban valamivel jobb megközelítést adó meghatározás is lehetséges. Az első ismert alkalom ugyanis, amikor I. Károly rokonának (*fidelis proximus noster*) mondja Szécsényi Tamást, egy 1332. október 6-án kiállított oklevél.⁹⁵ A házasságra nyilvánvalóan ezt megelőzően került tehát sor, de aligha sokkal korábban, mert Tamás Anna hercegnőtől született fiai 1340-ben még kiskorúak voltak,⁹⁶ így indokolatlan lenne bármelyikük születését – s így, értelemszerűen, szüleik házasságkötését – az 1326 előtti évekre tenni. Az 1332. év annál is inkább elfogadható dátumnak látszik Szécsényi Tamás és Anna házasságkötését illetően, mert ebben az évben egy további – a házassággal indokoltan összekapcsolható – változás figyelhető meg Szécsényi Tamás életében: Visegrádra költözött, jóllehet ezt követően még éppen egy évtizedig kormányozta Erdélyt vajdaként. Tamás ismert oklevelei korábban tartományában keltek,⁹⁷ az egyetlen kivételt egy 1331 augusztusában, Pozsonyban kiadott okmány jelenti,⁹⁸ amikor azonban az akkor szintén a városban tartózkodó és Ottó osztrák herceggel János cseh király ellenében szövetséges⁹⁹ I. Károly kíséretének tagja volt.¹⁰⁰ 1332. december

93 1354. szept. 19.: AO VI. 234. – Első felesége, amint az egy késő középkori feljegyzésből kiderül, az Aba nemzetség egyik ágából származó Visontai Pál leányainak egyike volt (é. n.: DL 48 063.), tőle születtek idősebb fiai, köztük az 1333-ban Erzsébet királynét már évek óta asztalnokmesterként szolgáló Kónya (*Engel P.: Genealógia i. m. [9. jz.] [Kacsics nem 4. tábla: Szécsényi]*).

94 *Wertner Mór: Szécsényi Tamás, erdélyi vajda (1299–1354). Erdélyi Múzeum 10. (1893) 133. 95 1332. okt. 6.: DF 254 782.*

96 1340. febr. 24.: AO IV. 5.

97 Vö. 1321. nov. 1.: CD VIII/2. 318.; 1321. nov. 4.: DL 27 829.; 1322. ápr. 18.: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–VII. Bearb. Franz Zimmermann–Carl Werner et al. Verein für Siebenbürgische Landeskunde etc., Hermannstadt etc., 1892–1991. (= UGDS) I. 361.; 1322. ápr. 20.: UGDS I. 364., UGDS I. 363.; 1323. máj. 2.: DL 73 655.; 1324. jan. 14.: Székely oklevéltár. I–VIII. Szerk. Szabó Károly–Szádeczky Lajos–Barabás Samu. Kolozsvár–Bp., 1872–1934. (= SzOkl) I. 39.; 1324. szept. 2.: UGDS I. 388. (kétes hitelű, ld. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I–III. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. Akadémiai, Bp., 1997–2008. [= EO] II. 504. sz.); 1325. ápr. 12.: UGDS I. 393., UGDS I. 392.; 1325. dec. 9.: DF 255 152.; (1326.) márc. 30.: UGDS I. 400.; 1326. máj. 3.: UGDS I. 403.; 1326. máj. 25.: DF 253 640.; 1326. jún. 10.: DF 255 222.; 1326. okt. 28.: DF 255 152.; 1327. aug. 2.: MES III. 117.; 1328. jún. 2.: DF 257 471., DL 30 589. (ez utóbbi keltére ld. EO II. 623. sz.); 1328. júl. 6.: DL 30 618.; 1328. júl. 20.: CD VIII/3. 332.; 1329. jan. 17.: DL 64 014., DF 252 739.; 1329. jún. 18.: DL 30 619.; 1329. aug. 27.: DF 252 739.; 1329. okt. 6.: A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II. Szerk. Barabás Samu. Athenaeum, Bp., 1895. I. 43.; 1330. jan. 8.: DL 40 567., 1330. ápr. 24.: DL 62 685.; 1331. márc. 2.: UGDS I. 441.; 1331. máj. 15.: SzOkl I. 44.; 1332. jún. 8. DL 30 367.*

98 1331. aug. 27.: UGDS I. 446.

99 *Pór Antal: Tót Lőrincz, a királyi tárnokok és zászlótartók mestere (1328–1348). Századok 25. (1891) 358–359.; Kristó Gy.: Az Anjou-kor háborúi i. m. (54. jz.) 76.*

100 1331. aug. 28.: UGDS I. 446–447.; 1331. szept. 2.: Sopron város I/1. 59–60., CD VIII/3. 530., CD 515–517., CD 518–520.; 1331. szept. 4.: DF 277 277.; (szept. 9. u.): uo.

21-én azonban feltűnik első visegrádi keltezésű oklevele,¹⁰¹ s ettől kezdve Visegrádról kormányozta tartományát,¹⁰² ahová már csak időnként látogatott el személyesen, hogy gyűlést tartson az erdélyi nemesség számára.¹⁰³

Szécsényi Tamás Visegrádra költözése második házassága után, egyértelmű jelét adja annak, hogy a vajda nagyon is tisztában volt a családi eseményben rejlő politikai lehetőségekkel. A királyi család újdonsült rokonaként és – korántsem mellékesen, persze – az uralkodó régi, kipróbált híveként joggal érezhette úgy, hogy Károly méltatlanul mellőzte őt a nádor fiával szemben az ország kormányzójának kijelölésekor. A sértett vajda szövetségesre talált új felesége rokonában, Erzsébet királynéban, aki – amint azt a közismert későbbi fejlemények igazolják – nagyobb befolyást igényelt a közügyekre, mint amennyit a magyar királynéknak hagyományos szerepkörük biztosított. Ők ketten lehettek elsősorban azok, akik ki akarták szorítani Druget Vilmos nádorhelyettest a tényleges kormányzati munkából oly módon, hogy megrendítik Károly bizalmát benne. Ebben Vilmos is a kezükre játszott akaratlanul, amikor – alighanem valóban önkényesen – felvette a nádori címet, a másik vádpont pedig minden bizonnyal a közbiztonság országos megromlásának kórhalmánya volt ellene, ami Vilmos alkalmatlanságát volt hivatott bizonyítani a nádorhelyettesi feladat ellátására. Történetesen még az is tudható, hogy ki tárta a Vilmos elleni vádakot az uralkodó elé: Nagymartoni Pál országbíró. Pált méltósága a királyi udvarhoz kötötte, nem csoda tehát, hogy az általa és a nevében kiadott oklevelek rendre Visegrádon keltek.¹⁰⁴ Annál feltűnőbb, hogy 1333. július 13-án – feltevésünk szempontjából éppen a legmegfelelőbb időpontban – a szlavóniai Topuszkó mellett (*iuxta Thopolcha*) keltez egy kisebb pecsétjével megerősített oklevelet (*litteras nostras patentes sub sigillo nostro minori confectas*).¹⁰⁵ Mivel a Dél-Itáliába tartó Károly király július 4-én keltezett „a Topuszkó melletti táborban” (*in campis prope villam Thupulcha*),¹⁰⁶ aligha lehet kétséges, hogy az országbíró, aki eredetileg bizonyosan nem volt

101 1332. dec. 21.: Documente privind istoria Romíniei. C. Transilvania. Veacul XIV. I–IV. Ed. Academiei, Bucureşti, 1951–1955. III. 288–290.

102 1333. ápr. 14.: AO III. 14. (keltére ld. EO II. 772. sz.); 1333. júl. 22.: DL 40 648.; 1334. jún. 9.: DL 40 670.; 1336. jan. 1.: DL 105 382.; 1338. jún. 27.: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. I–II. Szerk. Varjú Elemér–Iványi Béla. Hornyánszky, Bp., 1908–1928. (= Bánffy) I. 104.; 1338. júl. 18.: DL 31 086.; 1338. okt. 31.: DF 252 743.; 1339. máj. 14.: DL 27 829.; 1340. jan. 11.: HO 223.; 1340. febr. 14.: AO IV. 5.; 1340. aug. 1.: UGDS I. 508.; 1340. (s. d.): DL 40 850. (a napi keltezés tartalmazó rész leszakadt); vö. még (1333–1334 k.) ápr. 25.: SzOkl III. 10. (keltére ld. EO II. 773. sz.).

103 1337. ápr. 9.: DL 30 372.; 1337. máj. 1.: UGDS I. 488–489., DL 105 472.; 1337. nov. 27.: DL 31 082.; (1337.) dec. 10.: UGDS I. 494–495., UGDS I. 488–490., Bánffy I. 97–99.; (1337.) dec. 11.: DL 28 898.; 1337. dec. 18.: UGDS I. 490–491.; 1339. jan. 13.: AO III. 520.; 13(3)9. jún. 25.: DF 289 168.; 1342. máj. 8.: UGDS I. 523–525., UGDS I. 525.

104 *Bertényi Iván*: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Akadémiai, Bp., 1976. 63., 91.

105 1333. júl. 13.: DL 102 903.

106 1333. júl. 4.: CDCr X. 112.

Károly kíséretének tagja,¹⁰⁷ vele találkozott ott: nyilván halaszthatatlan ügy miatt utazott utána, majd sietett újra Visegrádra, ahová július 26-án már bizonyosan visszatért.¹⁰⁸ A fentiek ismeretében nem nehéz kitalálni, mi lehetett az az ügy, amelyet az országbíró haladéktalanul királya elé akart tárni.

Az ismert fejlemények arra engednek következtetni, hogy az uralkodó engedett a királyné és a bárók követelésének: az országból hónapokra elutazni készülő Károly számára aligha lehetett bármi fontosabb, mint hogy királyságában nyugalom legyen távolléte idején, s ezt így látta biztosíthatónak. Vilmos megtarthatta ugyan a nádorhelyettesi címet, az ország tényleges irányítása azonban ellenfelei kezébe került.¹⁰⁹ Az viszont, hogy Károly 1334 májusában mégiscsak Vilmost nevezte ki nádornak, egyértelmű bizonyosága annak, hogy a királynének és társainak tett engedménye merőben taktikai jellegű volt, s a legkevésbé sem ejtette el kedvencével kapcsolatos terveit. Vilmos, riválisai minden igyekezete ellenére, alaposan megerősödve került ki a nádorhelyettesi hónapok válságából: a korábban is birtokolt tisztségei mellé apja méltóságai közül megkapta a nádorit¹¹⁰ és az óbudai várnagyságot,¹¹¹ valamint két megye – Ung és Zemplén – ispánságát.¹¹²

ATTILA ZSOLDOS

THE PALATINE AND HIS DEPUTY: JÁNOS AND VILMOS DRUGET

The study briefly surveys the activities of János Druget, of Neapolitan origins, as palatine of Hungary (1328–1333). These were for the most part in keeping with the practice pursued in the time of his brother and predecessor in the office, Fülöp Druget (1323–1327), but changes can also be observed in some regards. One of the latter is the fact that he kept his palatinal court at Óbuda, as is proven by several pieces of information.

On the other hand, the author treats exhaustively the developments which took place in the government of the Hungarian Kingdom during the Neapolitan journey of King Charles I (1301–1342) in 1333–1334. Since palatine János accompanied the ruler, Charles entrusted the kingdom's government to the son of his palatine, Vilmos, then *ispán* of Szepes and Abaúj, and decorated him with the so far unknown title of “deputy palatine” (*vices gerens palatini*). This measure provoked the jealousy of some of the oldest among the partisans of king Charles. Their leader was Tamás Szécsényi,

107 Az országbíró oklevelei május–június folyamán Visegrádon keltek, ld. 1333. máj. 14.: DF 210 560.; máj. 15.: DL 71 859., DL 102 895.; máj. 19.: AO III. 22–25., CD VIII/7. 250–256.; máj. 26.: DL 96 171.; jún. 23.: DL 58 476.

108 1333. aug. 2.: DF 230 339.

109 A királyné által elrendelt megyei gyűlésekre Veszprémben és Szabolcsban bizonyosan sor került (1333. nov. 28.: DL 40 659.; 1333. nov. 6.: DL 50 955.), de talán ebbe a sorba illeszthető be Nyitra megye szintén novemberben tartott gyűlése (1333. nov. 11.: DL 25 800.) is.

110 Az első adatot erre saját oklevele szolgáltatja, ld. 1334. máj. 17.: AO III. 76–77.

111 1347. júl. 19.: CD IX/1. 558.; vö. 1339. dec. 13.: CD VIII/4. 370.

112 Vö. *Engel P.*: Archontológia i. m. (8. jz.) I. 219. és 241.

voevode of Transylvania, who through his second marriage in 1332 had become related to the royal family, and could count on the support of Queen Elizabeth, who also remained at home. The aim of the queen and the voevode was to squeeze deputy palatine Vilmos out of effective government by undermining the king's confidence in him. Vilmos himself may have unwillingly played into their hands by taking, probably arbitrarily, the title of palatine. Vilmos was also blamed for the general collapse of internal security in the country, taken as proof of his inability to assume the office of deputy palatine. The accusations were revealed to Charles while he was still in Slavonia en route to the Adriatic Sea. The king, understandably, gave way to the demands of the queen and the barons; indeed, on the eve of a journey which would remove him for several months from his kingdom, the single most important consideration for him must have been the tranquillity of the kingdom, which thus seemed secured. Although Vilmos was allowed to retain the title of deputy palatine, effective control of the country was conceded to his opponents. Yet the fact that after the death of János Druget, in May 1334 Charles did appoint Vilmos as palatine, proves beyond doubt that the concession he had made to the queen and her companions was no more than tactical, and by no means a proof that he abandoned the plans he cherished with regard his favourite.

